

Tafsir Dergisi - Tafsir Journal

e-ISSN: 2792-078X

Cilt/Volume: 4, Sayı/Issue: 1 (Haziran/ June 2024): 20-31

A'râf Suresi 204. Âyeti Bağlamında Sükût Silence in the Context of Surah al-A'raf, Verse 204

Enver Sonduk

Diyamet İşleri Başkanlığı
Directorate Of Religious Affairs
Van, TÜRKİYE
enver65sonduk@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-5787-6976>

Makale Bilgisi/Article Information
Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi/Received: 07.05.2024
Kabul Tarihi/Accepted: 25.06.2024
Yayın Tarihi/Pub Date: 30.06.2024

Atıf/Cite as

Sonduk, Enver. A'râf Suresi 204. Âyeti Bağlamında Sükût,
Tafsir Dergisi 4/1 (Haziran 2024), 20-31.
Sonduk, Enver. Silence in the Context of Surah al-A'raf, Verse 204,
Tafsir Journal 4/1 (June 2024), 20-31.

İntihal/Plagiarism

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi/This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. Published by Tafsir Journal,

Turkey. <http://www.tafsirdergisi.com/index.php/tafsir/index>

Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

A'râf Suresi 204. Âyeti Bağlamında Sükût

Özet

Sükût etmek, kişinin zihnini ve fikrini toplayıp geçmişini muhasebe etmesine ve geleceğine dair planlar yapmasına vesiledir. İyilik ve kötülüğü karşılaştırmak, kâr ve zarar tartmak sükût etmekle mümkündür. Günlük yaşantıda ve ahirete yönelik çalışmalarda artı ve eksiler sükût etmekle bilinir. Sükût etmeden sağlıklı bir karara varmak dolayısıyla doğru yolu bulmak oldukça zordur. Zira kişinin önce kendini ve daha sonra Rabb'ini bulabilmesi tefekkürle mümkündür. Tefekkürün ön şartı ise, süküttür. Yerine göre konuşmak önem arz ettiği gibi, yerine göre de sükût etmek önemlidir. Sadece sükût etmek de yetmez, bir de konuşulan veya okunan kelamı can kulağıyla dinlemek gerekir. Konu Allah'ın kelamı ve Hz. Peygamber'in hadisi olunca sükût edip dinlemek daha çok önem arz etmektedir. Çünkü gönül havzamızı ilâhî vahiyle dolduran serçeşmenin yolu sükût edip iyice dinlemekten geçer. Bundan dolayı ilâhî kelamın daha iyi anlaşılması ve verdiği nihâî mesajın idrâk edilebilmesi için Allah, A'râf Suresi 204. âyetinde Kur'ân okunduğu esnada bizden sükût etmemizi istemektedir. Bu ayetin nüzûl sebebi hakkında müfessirler arasında ihtilaf olmuştur. Ayette geçen zaman mefhumundan hangi zaman kasedildiği konusunda değişik fikirler ortaya atılmıştır. Kimisine göre buradaki zamandan namaz kılındığı zaman dilimi kastedilmiştir. Dolayısıyla Kur'ân'ı dinleme vucûbiyetini ifade eden emir, sadece namazda okunan Kur'ân'la ilgili olmuş olur. Bazılarına göre hutbenin okunduğu, diğer bazılarına göre hem namazın kılındığı hem de hutbenin okunduğu zaman dilimi kastedilmiştir. Diğer bazılarına göre ise, namaz ve hutbe dışında Kur'ân'ın okunduğu tüm zamanlar dikkate alınmıştır. Vucûp emrinin Hz. Peygamber'in okuyuşuna özel olduğunu savunanlar olduğu gibi, ayetteki hitabın kâfirlere özel olduğunu savunanlar da olmuştur. Ancak nüzûl sebebi hangi özel sebebe bağlansa bağlansın lafzın umûmünden hareket ederek her hâlükârda Kur'ân okunduğu zaman sükût edip onu dinlemenin önemli olduğu kanâatine varılabilmektedir.

Anahtar kelimeler: Sükût, Dinleme, Tefekkür, Kırâat, Hutbe.

Silence in the Context of *Surah al-A'raf*, Verse 204

Abstract

To remain silent allows a person to gather their thoughts and ideas, reflect on their past, and make plans for their future. Comparing good and evil, weighing profit and loss is possible through remaining silent. In daily life and in efforts towards the afterlife, the pros and cons are known through remaining silent. Without remaining silent, it is quite difficult to reach a sound decision and thereby find the right path. Because it is possible for a person to find himself first and then his Lord (*Rabb*) through contemplation. The prerequisite for contemplation is silence. Just as speaking at the right time is important, so is remaining silent at the right time. It is not enough to just remain silent; it is also necessary to listen attentively to the words spoken or recited. When it comes to the word of Allah and the *hadith* of the Prophet, it is more important to remain silent and listen. Because the way to the greatest fountain that fills our hearts with divine revelation is to remain silent and listen attentively. Therefore, in order to better understand the divine word and comprehend the final message it gives, Allah asks us to remain silent while reading the Quran in the 204th verse of the *Surah al-A'raf*. There has been disagreement among *tafsir* writers (*mufasssirun*) regarding the reason for the revelation of this verse. Different opinions have been proposed regarding which specific time concept is referred to in the verse. According to some, the time here refers to the time period in which prayer (*salah*) is performed. Therefore, the command expressing the obligation to listen to the Quran is only related to the Quran read during prayer (*salah*). According to some, it is the time period in which the sermon (*khutbah*) is recited, and according to others, it is the time period in which both the prayer (*salah*) is performed and the sermon (*khutbah*) is recited. According to some others, all times when the Quran is read, except prayer (*salah*) and sermon (*khutbah*), are taken into account. While

there are those who argue that the command of obligatory (*wujub*) is specific to the reciting of the Prophet, there are also those who argue that the address in the verse is specific to unbelievers (*kāfirs*). However, regardless of the specific reason for its revelation, it can be concluded, based on the general meaning of the wording that it is essential to remain silent and listen to the Quran when it is read.

Keywords: Silence, Listening, Contemplation, Recitation (*Qira'at*), Sermon (*Khutba*).

Giriş

A'raf Suresi 204. Âyet, bizlere Kur'ân okunduğu zaman sükût edip dinlemeyi emretmektedir: *وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ* "Kur'ân okunduğu zaman, hemen susup onu dinleyin, umulur ki, rahmete nâil olursunuz."¹ Teknik olarak âyetteki "إِذَا" kelimesi, zaman içindir. Yani, "Kur'ân okunduğu zaman diliminde onu dinleyin." Peki, buradaki zaman genel mi? Yahut bu durum, namaz kılındığı veya hutbe okunduğu zamana mı mahsustur? Yine "فَاسْتَمِعُوا" yerine niçin "فَاسْتَمِعُوا" tabiri kullanılmıştır? Kezâ, istima'dan sonra "وَأَنْصِتُوا" cümlesini atfetmenin anlamı nedir? Âyetin sonu bağlanılan rahmete nâil olmakla, Sükût etmek arasında ne tür bir bağlantı vardır? Bütün bunlar, müfessirler tarafından değerlendirilmiştir. Bu çalışmamızın amacı, müfessirlerin bu konudaki görüşlerini irdeleyip bu âyeti anlamaya çalışmaktır.

1. Sükût, İstimâ' ve İnsât'ın Tanımı

Sükût sözlükte, *سكت يسكت* maddesinin masdarı olup aslı itibarıyla: "susmak ve konuşmaktan kesilmek" anlamındadır.² Buna bağlı örfî olarak ve yerine göre "bir şeyi kabul etmek, haksızlığa karşısında ses çıkarmamak, hareketin son bulması" gibi manalara da gelir.³

İstimâ', *استمع يستمع* maddesinin masdarıdır. Manası, "bir şeyi can kulağıyla dinlemektir."⁴ Buna bağlı olarak "bir insanların sözlerine kanmak, mahkemede şahitlerin dediklerini dikkate almak" gibi anlamlarda da kullanılır.⁵

İnsât ise, *انصت ينصت* maddesinin masdarı olup "bir şeyi son derece dikkatlice dinlemektir."⁶

Yani, sükût sadece susmayı, istima' güzel dinlemeyi ve insât son derece dikkatlice dinlemeyi ifade eder. Görüldüğü üzere üçünde de susma anlamı vardır. Fakat aralarında fark vardır. Zira susma anlamındaki sükût, dinlemeyi gerektirmez. İnsan bazen muhatabın karşısında susar fakat onu dinlemez. İstimâ' da güzelce dinlemeyi ifade etse de hiçbir şekilde konuşmamak veya bir şeyle meşgul olmamak anlamına gelmez. İnsan bazen konuşurken veya başka bir şeyle meşgul olurken de muhatabı dinleyebilir. İnsât ise, konuşmadan ve herhangi bir şeyle meşgul olmadan bütün varlığıyla dinlemek demektir.⁷ Bu, dinlemenin en güzel şeklidir.

1.1. Sükût Tabiri Yerine İstimâ'ın Kullanılmasının Sebebi

Bu tanımlardan yola çıkarak sükût tabiri yerine istima'ın tercih edilmesinin sebebi şu olabilir: Sükût etmek, genel olarak kişinin heybetini artıran önemli bir faktör olmasıyla birlikte bazen sadece sükût etmek yetmez, bunun yanında bir de muhatabı dinlemek gerekir. Zira sükût etmek, muhatabı dinlemek anlamına gelmeyebiliyor. Bu durumda sükût etmenin en önemli amaçları arasında bulunan muhatabı anlama meramı yerine gelmemiş olur. Dile getirilen konu çok önemli veya kavraması zor ise, sükût etmekle birlikte onu dinlemek kaçınılmaz olur. Bu vesileyle, âyetin ifade etmek istediği merâmı, müminlerin Kur'ân'ı en

¹ A'râf 7/204.

² Feyrûzâbâdî, *el-Kamûs'ul-Muhît*, Müesses'ür-Risâle, Beyrut, 2005, 2, 153.

³ <https://www.almaany.com>, İletişim tarihi: 15.06.1024.

⁴ İbn Manzûr, *Lisân'ul-Arab*, Dâr'u Sâdır, Beyrut, 1414, 8, 162.

⁵ <https://www.almaany.com>, İletişim tarihi: 15.06.1024.

⁶ Feyrûzâbâdî, *el-Kamûs'ul-Muhît*, 1,161; İbn Manzûr, *Lisân'ul-Arab*, 2, 99.

⁷ İbn Manzûr, *Lisân'ul-Arab*, 2: 99; Reşid Rıza, *el-Menâr*, el-Heyet'ül-Mısriyet'ül-Ammehe li'l-Kitâb, 1990, 9, 460.

güzel şekilde dinlemeleri olduğuna göre, "فَاسْتَمِعُوا" yerine "فاسكتوا" tabiri kullanılmış olsaydı bu merâm ifade edilmemiş olurdu. Hakeza, "فَاسْتَمِعُوا" yerine "فاسمعو" kalıbının tercih edilmemesinin sebebi şu olabilir: istimâ' bir şeyi bilerek ve ona odaklanarak dinlemektir. Sem' ise, etraftan gelen tüm sesleri ister istemez duymaktır. Bu durum odaklanarak dinlemeyi gerektirmez. Âyetin bizden istediği ise, odaklanarak dinlemektir.⁸

Ulemânın geneline göre, buradaki istima'tan maksat, akla gelen ilk mana olan kulak asmaktır. Ancak Zeccâc'a (öl.311/923) göre, buradaki istima' mecâzî anlamıyla kabul ve icâbet etmek anlamındadır. Tıpkı "Allah ona hamd edeni duyar" ve "Emir, falan kişinin sözünü dinledi" cümlelerindeki duymanın kabul etmek anlamında olduğu gibi.⁹ Nitekim İbn Manzûr (öl.711/1311), "فَاسْتَمِعُوا" âyetindeki¹⁰ ismâ'tan maksadın kabul etmek ve işittikleriyle amel etmek olduğunu söyler. Zira işittiğini kabul etmeyen ve gereğini yapmayan kişi sanki onu işitmemiştir diye de gerekçelendirir.¹¹ Keşşâf'ın şârihi Hüseyin b. Abdullah et-Tîbî (öl.743/1343), bu görüşü tercih etmiştir. Ona göre, bu görüş âyetin öncesi ve sonrasıyla olan nazmına daha uygundur. Ayrıca bu görüş söz konusu ayetle ilgili müfessirler tarafından dile getirilen diğer görüşleri de kapsamaktadır. Zira önceki âyette Cenab-ı Allah kâfirleri Kur'ân'la istihzâ edip ona sırt çevirdikleri için eleştirmiştir. Onları basiretlerini kaybedip hidâyet ve rahmet yollarını şaşırması olarak nitelendirmiştir. Onların bu davranışlarına karşın bu ayetle Müslümanlara sıradan bir dinlemekten ötesini emretmiştir. Bu da onu kabul etmek, onunla amel etmek ve ona sarılmaktır. Böylece Müslümanlar onu kabul edip onunla amel edince hidâyet ve rahmete kavuşacaklardır. İşte tam bu manaya vurgu yapmak için, ayetteki Kur'ân zamir yerine zahir isim olarak zikredilmiştir. Bu görüşe göre, âyetin anlamı şöyle olur: "Ey iman edenler! Siz Kur'ân'a inanma konusunda madem o inkârcı kâfirler gibi değilsiniz; öyle ise, doğru yola ve rahmet makamına sizi iletecek Kur'ân'a sarılın. Ona sınıksız tutunup onunla emel edin ki kurtuluşa eresiniz. Umulur ki rahmet edilirsiniz."¹² Tîbî'nin bu te'viline göre ayet siyak ve sibakıyla tam bir uyum içinde olur.

1.2. İstimâ'dan Sonra İnsât'ın Atfedilmesinin Anlamı

Âyette istimâ'la iktifâ edilmeyip ona insâtın atfı yapılmasının sebebi yine biraz önceki tanımlardan hareketle şöyle açıklanabilir: Kur'ân okunurken bizden istenen şey, sadece dinlemek değil bir de sükût edip hiçbir şekilde başka bir şeyle meşgul olmamaktır. Nitekim Sa'dî (öl.1957) şöyle der: insât ile istima' arasındaki fark, insât konuşmadan veya onu dinlemekten alıkoyan herhangi bir şeyle meşgul olmadan dinlemektir.¹³ Dolayısıyla sadece istimâ'la iktifa edilmiş olsaydı insâtla ifade edilen son derece dikkatle dinleme mefhumu eksik kalırdı. Nitekim Âlûsî (öl.1270/1854) buradaki atfın ihtimam ve ciddiyeti ifade ettiğini söylemektedir.¹⁴

İbn Cerîr et-Taberî'nin (öl.310/923), "فَاسْتَمِعُوا لَهُ" cümlesini sadece "onu anlayın" diye tefsir etmesi ve "وَأَنْصِتُوا" cümlesini "onu iyi düşünün ve onu gerçek anlamda anlamaya engel olan hiçbir şeyle uğraşmayın" diye eklemesi, insâtın dinleme anlamında daha çok hassasiyet gerektirdiği manasına gelir.¹⁵

Alî b. Muhammed el-Mâverdî (öl.450/1058), "فَاسْتَمِعُوا لَهُ" cümlesini "kıraatını dinleyin" diye tefsir ederken "وَأَنْصِتُوا" cümlesini "onu herhangi bir kelam veya yüz çevirmeyle

⁸ Muhammed Mütlevelli eş-Şa'râvî, *el-Havâtur*, Metâb' Ahbâr'il-Yevm, Mısır, 1997, 8, 4544; Reşid Rıza, *el-Menâr*, 9,460.

⁹ Âlûsî, *Rûhu'l-Maânî*, thk: Abdülbari Atiye, Dâr'ul Kutubi'l-İlmiye, Beyrut, 1994, 5, 140.

¹⁰ Neml 27/81; Rûm 30/53.

¹¹ İbn Manzûr, *Lisân'ul-Arab*, 8, 162.

¹² Ebû Muhammed Şerefüddin Hüseyin b. Abdillâh b. Muhammed et-Tîbî, *Fütûhu'l-Gayb fi (ve)'l-Keşf'an Kınâ'i'r-Reyb*, nşr: Dübai Uluslararası Kur'ân Ödülü Komisyonu (Şamile Zehebiye), Dübai, 2013, 6, 728.

¹³ Abdurrahman es-Sa'dî, *Teysîru'l-Kerim'ir-Rahman fi Tefsir'i-Kelam'il-Memân*, thk: Abdurrahman b. Muallâ el-Luveyhik, Muessetu'r-Risâle, Beyrut, 2000, 1, 314.

¹⁴ Âlûsî, *Rûhu'l-Maânî*, thk: Abdülbari Atiye, Dâr'ul Kutubi'l-İlmiye, Beyrut, 1994, 5, 140.

¹⁵ Taberî, *Câmi'ul-Beyân fi Te'vil'il-Kur'ân*, thk: Ahmed Muhammed Şakir, Müesseset'ur-Risâle, 2000, 13, 344.

karşılamayın" şeklinde tefsir etmiştir. Bu da, insânın istimâ'a göre daha çok çaba gerektiğine işâret etmektedir.¹⁶

Ayrıca Reşid Rızâ'nın (öl.1935) ifadesine göre, istimâ' Kur'ân'ın ilk okunmaya başlanması esnasındaki susmayı, insât ise, okumanın devam ettiği süre zarfındaki susmayı ifade eder. Dolayısıyla istimâ' ve insât birbirinin alternatifi değil, tamamlayıcı konumundadır. İkisi birlikte şöyle bir mesaj verir: "Kur'ân okunduğu zaman onu baştan sona kadar dinlemeyin." Her iki tabirden biri, bu manayı tek başına ifade etmez.¹⁷ Nitekim Ebû's-Suûd'un (öl.982/1574) insâtı: "okunduğu esnada onu dinleyin ve bitinceye kadar hakkına riâyet edin" şeklinde tefsir etmesi Reşid Rızâ'nın biraz önce dediğini teyid etmektedir.¹⁸

2. Âyette Geçen Zaman Mefhûmu

Âyette لَمَّا zarfıyla ifade edilen zamandan maksad hangi zaman olduğu konusunda ulemâ tarafından değişik fikirler ortaya atılmıştır. Bazılarına göre, لَمَّا zarfıyla sadece namaz kılındığı zaman dilimi; bazılarına göre, sadece hutbe okunduğu zaman dilimi; diğer bazılarına göre genel olarak tüm zamanlar kastedilmiştir. Diğer bazılarına göre ise, hem namaz kılındığı hem de hutbenin okunduğu zamanlar kastedilmiştir. Her birisinin kendisine göre delilleri vardır. Şimdi detayına bakalım:

2.1. Namaz Esnasında

Taberî, söz konusu âyetin sadece namaz esnasında konuşmamakla ilgili indiğine dair yirmi yedi tane rivâyet zikretmektedir. Bu rivâyetlerin hepsine göre söz konusu âyetin nihâî mesajı namazda konuşmaktır. Ancak âyetin nüzûlüne sebep olan olay, birçok rivâyette farklılık göstermektedir. Olayların mahiyetini bilmek için bu rivâyetleri burada irad etmek önem arz etmektedir. Mükerrer olanları çıkarma veya başka rivâyetlerle birleştirme neticesinde elimizde dokuz rivâyet kalıyor. O rivâyetler şöyledir:

a) Abdullah b. Abbâs (öl.68/687-88) şöyle demiştir: "Biz namazda birbirimize selam veriyorduk. "Falancaya selam olsun, falancaya selam olsun" diyorduk. Ondan dolayı "*Kur'ân okunduğu zaman, hemen susup onu dinleyin, umulur ki, rahmete nâil olursunuz*" âyeti indi."

b) Zührî'nin (öl.124/742) rivâyetine göre: "Bu âyet, Ensâr'dan bir genç hakkında inmiştir: Resulullah (s.a.v.) ne zaman (namazda) bir âyet okursa, o da ardından (sesli bir şekilde) okurdu. Ondan sonra "*Kur'ân okunduğu zaman, hemen susup onu dinleyin*" âyeti indi."

c) Beşir b. Câbir'in rivâyetine göre: "Abdullah b. Mesûd (öl.32/652-53) namaz kılıyordu. Bazı insanların imamla birlikte okuduklarını görünce: "Rabbimizin "*Kur'ân okunduğu zaman, hemen susup onu dinleyin*" âyetinde emrettiği şekilde artık (meseleyi) anlamaz mısınız? Artık akıllanmaz mısınız? dedi."

d) Ebû Hüreyre'nin (öl.58/678) rivâyetine göre: "*Kur'ân okunduğu zaman, hemen susup onu dinleyin*" âyeti insanların Resulullah'ın (s.a.v.) arkasında namazda iken seslerini yükseltmeleriyle ilgili inmiştir.

e) Mücahid (öl.103/721), Dahhâk (öl.105/723), Âmir (öl.35/656) ve İbn Abbâs'ın rivâyetlerine göre: "Bu âyet farz namazla ilgili inmiştir."

f) Katâde'nin (öl.117/735) rivâyetine göre: "Namazın ilk farz olduğu dönemlerde insanlar namazda ihtiyaçlarını dile getiriyorlardı. Allah, "*Kur'ân okunduğu zaman, hemen susup onu dinleyin*" âyetini indirdi.

¹⁶ Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâverdî, *en-Nüket'u ve'l-Uyûn*, thk: es- Seyyid b. Abdilmaksud, Dâr'ul-Kutub'il-İlmiye, Beyrut, t.y., 2, 290.

¹⁷ Reşid Rıza, *el-Menâr*, 9, 460.

¹⁸ Ebû's-Suûd Muhammed, *İrşâdül-'akli's-Selîm ilâ Mezâyâ'l-Kitâbi'l-Kerîm*, Dâr'u İhyâ'it- Turâs'il- Arabî, Beyrut, t.y., 3, 310.

g) Yine Katâde'nin rivâyetine göre: "Sahabe namaz kılarken adam gelir ve "kaç rekât kıldınız" veya "kaç rekât kaldı" diye soruyordu. Ondan sonra "*Kur'ân okunduğu zaman, hemen susup onu dinleyin*" âyeti indi."

h) Bazılarına göre: "Sahabe namazda cennet ve cehennem bahsi geçtiği yerlerde seslerini yükseltiyordu. Allah, "*Kur'ân okunduğu zaman, hemen susup onu dinleyin*" âyetini indirdi."¹⁹

İbn Kesîr (öl.774/1373), bu âyetin namaz esnasında konuşmamakla ilgili nazil olduğuna dair onlarca rivâyet zikretmektedir.²⁰ Bu rivâyetler, Taberî'nin naklettiği rivâyetlerdir.

Zemahşerî (öl.538/1144) bu âyetin tefsirinde şöyle der: Bazıları, şöyle demiştir: Sahabe bu âyet nazil olmadan önce namazda konuşuyorlardı. Bu âyet namazda konuşmalarını yasaklamak için inmiştir. Daha sonra namaz dışında da Kur'ân'ı dinlemek adet haline geldi."²¹

Beydâvî'ye (öl.685/1286) göre bu âyet namazda konuşmamakla ilgili inmiştir.²²

Beğavî (öl.516/1122), bu âyetin namaz esnasında okunan Kur'ân'la ilgili olduğu görüşü tercih ederek onu Hasan el- Basrî (öl.110/728), İbn'üş- Şihâb ez- Zührî ve İbrahim en-Nehaî'ye (öl.96/714) nispet etmektedir.²³

Bu rivâyetlerden anlaşılıyor ki söz konusu âyetin namazla ilgili indiğini kabul edenler de iki kısma ayrılmıştır. Bir kısmı namazda konuşmamakla ilgili olduğunu, diğer kısmı ise imamın arkasında namaz kılarken Kur'ân'ı sesli okumamakla ilgili olduğunu savunmaktadır.²⁴

2.2. Hutbe Okunurken

Taberî, bu âyetin hutbe okunurken dinlemeyle ilgili olduğuna dair bir hadisi, biri Said b. Mesruk'un (öl.128/746) ve diğeri Avvâm'ın tarikiyle olmak üzere iki tarikle zikretmektedir. Hadis şöyledir: "Mücahid, "*Kur'ân okunduğu zaman, hemen susup onu dinleyin*" âyeti hakkında şöyle demiştir: "bu sükût, Cuma günü imam için yapılır"²⁵

Beğavî bu görüşü, Said b. Cübeyr (öl.94/713), Atâ (öl.114/732) ve Mücahid'e nispet etmektedir.²⁶ Beğavî ve Reşid Rıza'ya göre, bu görüş yanlıştır. Zira bu âyet Mekke'de inmiş, hutbe ise, Medine'de meşr'u kılınmıştır.²⁷ İbn Acîbe'ye (öl.1224/1809) göre de zikrettiğimiz sebepten dolayı bu görüş zayıftır. ²⁸ Kurtubî (öl.671/1273), Kadı İbn'ul- Arabî'den (öl.543/1148) naklederek bu görüşü tezyif etmektedir. Sebebini ise hutbenin tamamını dinlemenin vacip olduğu ve içindeki Kur'ân'ın çok az bir kısmını kapsadığı şeklinde izah etmektedir.²⁹ Yani, eğer âyetin sadece hutbeyle ilgili indiğini kabul edersek o zaman dinlenmesinin vacip olduğu şey hutbenin tamamı değil, sadece âyet olan kısmı olduğu anlamına gelir. Oysaki hutbenin tamamını dinlemek vaciptir. Demek ki, bu âyet hutbeden bahsetmemektedir. Fahreddin er-Râzî (öl.606/1210), "Bana göre bu görüş son derece uzaktır" dedikten sonra sebebini şu şekilde beyan etmektedir: "Âyetteki ^{لَا} edatı iki cümle

¹⁹ Taberî, *Câmi'ul- Beyân fi Te'vil'il- Kur'ân*, 13, 344.

²⁰ İbn Kesîr, *Tefsiru'l- Kur'ân'ul- Azim*, thk: Samî b. Muhammed Selâmeh, Dâr'u Taybeh, 1999, 3, 484.

²¹ Zemahşerî, *el- Keşşaf*, Daru'l- Kutubi'l- Arabî, Beyrut, 1986, 2,192.

²² Beydâvî, *Envar'ut- Tenzil*, thk: Muhammed Abdurrahman el- Maraşlı, Dâr'u İhyâ'i'l- Tauras'il- Arabî, Beyrut, 1997, 3, 47.

²³ Beğavî, *Tefsir'ul- Beğavî*, thk: Abdurrezzak el- Mehdî, Dâr'u İhyâ'it- Turâs'il- Arabî, Beyrut, 1999, 2, 262.

²⁴ Fahreddin er-Râzî, *Mefâtilu'l- Ğayb*, Dâr'u İhyâ'i'l- Turâs'i'l- Arabî, Beyrut, 1999, 15, 439.

²⁵ Taberî, *Câmi'ul- Beyân fi Te'vil'il- Kur'ân*, 13, 344.

²⁶ Beğavî, *Tefsir'ul- Beğavî*, 2, 262;

²⁷ Beğavî, *Tefsir'ul- Beğavî*, 2,262; Reşid Rıza, *el- Menâr*, 9, 460.

²⁸ İbn Acîbe, *el- Bahr'ul- Medîd fi Tefsir'il Kuran'il- Mecîd*, thk: Ahmed Abdullah el- Kureşî Reslân, nşr: Hasan Abbas Zekî, Kahire, 1998, 2, 299.

²⁹ Kurtubî, *el- Câmi' li Ahkâm'il- Kur'ân*, thk: Ahmed el- Berduñi ve İbrahim Atfîş, Dâr'ul- Kutub'il- Mısriye, Kahire, 1964, 7, 353.

arasındaki irtibatı sağlamak içindir, tekrarı ifade etmek için değildir. Buna göre, bu âyetin hutbeyi dinlemekten bahsettiği kabul edilirse hutbe sadece bir kere dinlendiğinde âyetin gereği yapılmış olur. Birinci seferden sonra gelen diğer seferleri kapsamaz.³⁰ Dolayısıyla bir kere hutbeyi dinlemek vacip ondan sonrası ise, müstehâp olur anlamı ortaya çıkar. Böyle bir şey akıllı karı değildir. Ancak Âlûsî, Râzî'nin bu savını çözümler mahiyette şöyle der: "İstî edatı burada külliyyet ve umûm içindir. Nitekim Kur'ân'daki şart edatların çoğu külliyyet içindir."³¹

2.3. Hem Namaz Esnasında Hem de Hutbe Okunurken

İbn Kesîr, Mücahid ve Said b. Cübeyr'den bu âyetin hem namazda hem de hutbe esnasında sükût etmekle ilgili nazil olduğuna dair rivayetler zikretmektedir. Bu görüşün İbn Cerîr et- Taberî'nin de tercih ettiği görüş olduğunu, nitekim namaz ve hutbe esnasında sükût etmekle ilgili hadislerin var olduğunu söyler. Beğavî bu görüşü, sadece Said b. Cübeyr'e³² nispet etmektedir.³³

Taberî, bu âyetin hem namaz hemde hutbeyle ilgili indiğine dair sekiz tane rivâyet zikretmektedir. Birleştirme neticesinde üç sürümden bahsetmek mümkündür. Onlar da şöyledir:

a) İbrahim b. Ebî Hamza, Mücahid'den şunu duyduğunu rivâyet edilmiştir: "*Kur'ân okunduğu zaman, hemen susup onu dinleyin*" âyeti hem namaz hemde Cuma günündeki hutbeyle ilgili inmiştir."

b) Atâ ve Mücahid'den şöyle dedikleri rivâyet edilmiştir: "İki kişiyi dinlemek vaciptir: namaz kılariken Kur'ân okuyanı ve hutbe okuyan imamı."

c) Said b. Cübeyr "*Kur'ân okunduğu zaman, hemen susup onu dinleyin*" âyetiyle ilgili olarak şöyle demiştir: "Bu sükût, Kurban ve Ramazan bayramları, cuma günü ve namazda imam sesli okuduğu zamanlarda olur."

Taberî, en son şunu eklemektedir: "Doğru kabul edilmeye en çok layık olan görüş bu âyetin hem namaz hem de hutbeyle ilgili indiğine dair olduğunu söyleyen görüştür. Çünkü "İmam (namazda Kur'ân) okurken onu dinleyiniz" hadisi sahih yollarla gelmiştir. Cumanın kendisine farz olan kişinin hutbeyi dinlemesinin vacip olduğu hususu da, ulemânın üzerine icma' ettiği bir şeydir. Bununla birlikte bu konuda Resulullah'tan (s.a.v.) peşpeşe gelen hadisler vardır. Ayrıca bu iki durum dışında Kur'ân'ı dinlemenin vacip olduğu başka bir durum yoktur. Âyetin zahiri de bunu gerektiriyor."³⁴ Bu görüş, Kurtubî (öl.671/1273) ve Nesefî'nin (öl.537/1142) de görüşüdür.³⁵

2.4. Namaz ve Hutbe Dışında Kur'ân Okunurken

Namaz ve hutbe dışında Kur'ân okunduğu zaman onu dinlemenin vacip olup olmaması konusunda âlimler iki kısma ayrılmışlardır. Bir kısım Ulemâya göre namaz ve hutbe dışında da Kur'ân okunduğu zaman her yerde onu dinlemek vaciptir. Çoğunluğu oluşturan diğer bir kısım göre ise, Kur'ân'ı dinlemek sadece namaz ve hutbede vaciptir. Namaz ve hutbe dışında Kur'ân okunduğu zaman onu dinlemek vacip değil, müstehâptir. Sonuç olarak, namaz ve hutbe dışında Kur'ân okunduğu zaman onu dinlemek en azından müstehâptir ve ona mübah muamelesi yapan yoktur. Şimdi her iki kısmın delillerine bakalım:

2.5. Vacip Olduğunu Savunanlar

Bazı âlimlere göre, namaz ve hutbe dışında Kur'ân okunduğu zaman onu dinlemek vaciptir. Bu görüşü savunanların dayandığı temel unsur, âyetin zahiridir. Zira âyetteki

³⁰ Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l- Ğayb*, 15, 439.

³¹ Âlûsî, *Rûhu'l- Maânî*, 5,140.

³² İbn Kesîr, *Tefsiru'l- Kur'ân'ul- Azim*, 3, 484.

³³ Beğavî, *Tefsir'ul- Beğavî*, 2, 262;

³⁴ Taberî, *Câmi'ul- Beyân fi Te'vil'il- Kur'ân*, 13, 344.

³⁵ Bk. Kurtubî, *el- Câmi' li Ahkâm'il- Kur'ân*, 7,353; Nesefî, *Medârik'it- Tenzil ve Hakâik'ut- Tevil*, thk: Ahmed Bedîvî, Dâr'ul- Kelim'it- Tayyib, Beyrut, 1998, 1, 628.

dinleme isteği emir sigasıyla yapılmıştır. Zahirine göre emir vucûp içindir. Ayrıca âyetin zahiri umûm üzerinedir. Onu tahsis eden bir delil olmadığı için umûmu üzerinde değerlendirmek gerekir. Nitekim Kurtûbî, Nehhâs'tan (öl.338/950) şunu nakletmektedir: "Lügata göre, tahsis edici bir unsur olmadığı sürece, bir şey umûm üzerine değerlendirilir."³⁶ Diğer taraftan Allah'ın kelamı her hangi bir kelamla eş değer olmadığı için onu dinlemenin vacip olduğuna hükmetmekle ancak diğer kelimelerden farkı ortaya çıkar.³⁷ Kur'ân Allah'ın emir ve nehiylerin kaynağı olması hasebiyle de onu dinlemenin vucûbiyetine hükmetmek edebe daha uygundur. Bu görüşe göre, Kur'ân okunduğu zaman, sesi duyan herkes sükût edip onu dinlemek zorundadır.³⁸ Hatta o esnada yoldan geçen yolcu veya çocuklara ders veren kişi bile durup onu dinlemek mecburiyetindedir.³⁹

Âlûsî: "Ashâbımızın kelamına göre Kur'ân'ın açık sesle okunduğu her yerde onu dinlemek vaciptir" der ve ardından *Hülâsa* kitabından şunu nakleder: "Biri açık sesle Kur'ân okuyorsa ve yanında fıkıh yazmakla meşgul olduğu için dinleme fırsatı olmayan bir adam varsa, bunun vebâli okuyucunun üzerindedir. Yine böyle biri damda açık sesle Kur'ân okursa ve etrafında insanlar uyuyorsa dolayısıyla Kur'ân'ı dinleyemiyorlarsa okuyucu günah işlemiştir."⁴⁰ Başka yerde ise şöyle der: âyetteki *قُرْئِ* fiilinin bina meçhul olarak gelmesi, umûma işaret etmek içindir. Yani, kimin tarafından okunsa okunsun fark etmez, onu dinlemek gerekir.⁴¹

Beğavî bu görüşü, Ömer b. Abdilaziz'e (öl.101/720) nispet etmektedir.⁴² Fahreddin er-Râzî, bu görüşün Hasan Basrî'den (öl.110/728) rivâyet edildiğini ve Zahirîlerin de bu görüşte olduğunu söylemektedir.⁴³ Daha sonraki müfessirlerden hatırı sayılır bir kısmı bu görüşü desteklemiştir. Mesela:

Zemahşerî (öl.538/1144) âyetinde zahirinden yola çıkarak bu görüşü desteklemekte ve onu âyetin tefsirinde ilk mana olarak zikretmektedir. Nitekim şöyle der: "Bu âyetin zahirine göre, Kur'ân ister namazda ister namaz dışında okunduğu zaman susup onu dinlemek vaciptir."⁴⁴ Ebû's- Suûd da aynı ibareyi tekrar etmektedir.⁴⁵

Beydâvî'ye (öl.685/1286) göre: "Bu âyet namazda konuşmamakla ilgili inmiştir ancak zahirine göre, Kur'ân'ı namaz dışında da dinlemek vaciptir."⁴⁶ Beydâvî, burada âyetin zahirinden hareketle sebebin husûsiliğinden hükmün umûmiliğine varmaktadır.

Daha önce naklettiğimiz Âlûsî'nin: "قُرْئِ" şart edatı olarak burada külliyyet ifade eder. Kur'ân'daki şart edatların geneli umûm içindir"⁴⁷ ibaresi, onun bu görüşü tercih ettiğini gösterir.

Sıddık Hasan Han el- Kannevcî (öl.1307/1890), Şevkânî'den⁴⁸ (öl.1250/1834) şu ibareyi olduğu gibi nakletmektedir: "Bazıları bu âyetin imam arkasında namaz kılarken susmakla ilgili indiğini söylemektedir. Oysa âyetin lafzı bundan daha geniştir. Zira âyet umûm üzerinedir. Umûm üzerine olan bir şeyde sebebin husûsiliğine bakılmaz. Dolayısıyla

³⁶ Bk. Kurtubî, *el- Câmi' li Ahkâm'il- Kur'ân*, 7, 353;

³⁷ Muhammed Mütevelli eş- Şa'râvî, *el- Havâtir*, 9,460.

³⁸ Şevkânî, *Feth'ul- Kadir*, Dâr'u İbn Kesir, Dımeşk, 1993, 2, 317.

³⁹ Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu 'l- Ğayb*, 15, 439.

⁴⁰ Âlûsî, *Rûhu 'l- Maânî*, 5,140.

⁴¹ Âlûsî, *Rûhu 'l- Maânî*, 5,140.

⁴² Beğavî, *Tefsir'ul- Beğavî*, 2,262;

⁴³ Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu 'l- Ğayb*, 15,439.

⁴⁴ Zemahşerî, *el- Keşşaf*, Daru'l- Kutubi'l- Arabî, Beyrut, 1986, 2,192.

⁴⁵ Ebû's- Suûd, *İrşâdü 'l- 'akli 's-Selîm*, 3, 310.

⁴⁶ Beydâvî, *Envar'ut- Tenzil*, 3,47.

⁴⁷ Âlûsî, *Rûhu 'l- Maânî*, 5, 140.

⁴⁸ Bk. Şevkânî, *Feth'ul- Kadir*, 2, 317.

Kur'ân'ı dinlemek bütün durumlarda ve bütün vaziyetlerde dinleyiciye vacip olur. Âyetin zahiri vucûbu gerektirir"⁴⁹

İbn Acîbe, İbn Cüzey'den (öl.741/1340) naklederek⁵⁰ bu âyetin Kur'ân okunduğu tüm durumlara ilgili olduğu görüşünü iki sebepten ötürü tercih etmektedir. Birincisi âyetin lafzı umûm üzerinedir. Yani, onu namaza veya hutbeye tahsis edecek bir kayıt yoktur. İkincisi ise, bu âyet Mekki'dir, hutbe ise, Medine'de teşri' edilmiştir.⁵¹

Sa'dî, bu görüşü tercih ederek şöyle demiştir: "Bu durum, Kur'ân'ı işiten herkesi kapsamaktadır. Zira Kur'ân sesini duyan herkes onu dinlemekle emrolunmuştur."⁵²

Daha önce âyette geçen "insât"ın, "istaima"dan daha dar anlamı olduğunu ve oradaki atfın ciddiyet ve ihtimamı ifade ettiğini nakletmiştik. Bundan yola çıkarak şunu diyebiliriz: âyetten anlaşılıyor ki, Kur'ân okunduğu zaman sadece sukût etmek yetmez, bununla birlikte her şeyden el etek çekip onu pür dikkatle dinlemek gerekir. Âyetin sonunda rahmete mazhar olmanın şartının Kur'ân'ı dinlemeye bağlanmış olması işin ciddiyetini bir kez daha pekiştirmektedir. Bütün bunları bir araya getirdiğimizde âyetin zahirine göre namaz dışında da Kur'ân okunduğu zaman sukût edip onu dinlemek vacip olduğu kanâatine varmaktayız. Âyetin nüzül sebebi ister namaz ister hutbe olsun "hususî sebepten umûmî hükme varmak" kaidesince Kur'ân okunduğu her vakitte onu dinlemenin vacip olduğu hususu ilk akla gelen şeydir. Söz konusu âyet kulağa ilk iliştiği zaman insana vacibiyet ciddiyetini hissettirmektedir. Zira âyetteki dinleme amir kalıbıyla ifade edilmiştir. Emrin zahiri ise, vucûp içindir.⁵³

2.6. Müstehâp Olduğunu Savunanlar

Namaz ve hutbe dışında Kur'ân okunduğu zaman onu dinlenin müstehâp olduğunu savunanlar, çoğunluğu oluşturmaktadır. Onlara göre bu âyet namaz ve hutbeyle ilgili inmiştir. Dolayısıyla diğer tüm durumları kapsamaz. Aksine tüm durumları kapsadığı iddia edildiği takdirde insanlar zor durumda kalacaktır. Zira bu iddiaya göre, Kur'ân sesinin geldiği her yerde herkesin işini bırakıp onu dinlemek zorunda kalacaktır. Bu da hayatı durma noktasına getirmek anlamına gelir. Hatta İbn'ül-Münzir (öl.318/930?), namaz ve hutbe dışında okunan Kur'ân'ın dinlenmesinin vacip olmadığı konusunda icmâ' olduğunu iddia etmektedir. Gerekçesini de şöyle açıklamaktadır: "Eğer okunduğu tüm vakitlerde Kur'ân'ı dinlemenin vacip olduğu hususu kabul edilirse, insanlar büyük sıkıntıya girer. Zira o esnada ilimle işigal eden öğrenci, tahsilini; mahkemede hüküm beyan eden hâkim, mahkemesini ve pazarlık etmekle meşgul olan esnaf, pazarlığını bırakmak zorunda kalacaktır."⁵⁴

Taberî, âyetin hen namaz hem de hutbeyle ilgili olduğunu savunurken gerekçelerinden birisi de şudur: "bu iki durum dışında Kur'ân'ı dinlemenin vacip olduğu başka bir durum yoktur."⁵⁵ Bu görüş, Kurtubî⁵⁶ ve Neseffî'nin⁵⁷ de görüşüdür. Yani, bunlara göre namaz ve hutbe dışında okunan Kur'ân'ı dinlemek müstehâptir.

Zemahşerî, bu âyeti tefsir ederken ikinci bir görüş olarak şunu ifade eder. "Bazıları şöyle demiştir: Sahabe bu âyet nazil olmadan önce namazda konuşuyorlardı. Bu âyet namazda konuşmalarını yasaklamak için inmiştir. Daha sonra namaz dışında da Kur'ân'ı dinlemek adet haline geldi."⁵⁸ Bu görüşe göre namaz dışında Kur'ân'ı dinlemek vacip değildir.

⁴⁹ Sıddık Hasan Han el- Kannevcî, *Feth'ul- Beyan fi Mekâsüd'il- Kur'ân*, thk: Abdualah b. İbrahim el- Ensârî, el- Mektebet'ül- Asriye, Beyrut, 5, 113.

⁵⁰ İbn Cüzey, *et- Teshîl li Ulum'it- Tenzîl*, thk: Abdullah el- Halidî, Dâr'ul- Erkam b. Ebi'l- Erkam, Beyrut, 1995, 1, 319.

⁵¹ İbn Acîbe, *el- Bahr'ul- Medîd*, 2, 299.

⁵² Abdurrahman es- Sa'dî, *Teyşîru'l- Kerim'ir- Rahman*, 1,314.

⁵³ Bk. Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l- Ğayb*, 15,439.

⁵⁴ Reşid Rıza, *el- Menâr*, 9,460.

⁵⁵ Taberî, *Câmi'ul- Beyân fi Te'vil'il- Kur'ân*, 13, 344.

⁵⁶ Kurtubî, *el- Câmi' li Ahkâm'il- Kur'ân*, 7,353.

⁵⁷ Bk. Neseffî, *Medârik'it- Tenzîl ve Hakâik'ut- Tevil*, 1, 628.

⁵⁸ Zemahşerî, *el- Keşşaf*, 2:192.

Hatta Zemahşerî'nin kullandığı "adet haline geldi" tabirinin zahirine göre, namaz dışında Kur'ân'ı dinlemek müstehâp bile değildir. Yani, mübâhtır. Ancak bu tabir ister Zemahşerî'ye ait olsun, ister Zemahşerî onu başkasından nakletmiş olsun ondan mübâhlık kastedilmemiştir. Zira her hâlükârda Kur'ân'ı dinlemenin müstehâp olduğu husûsu herkesin kabul ettiği bir şeydir.⁵⁹

Beydâvî, âyetin zahirinden yola çıkarak tüm durumlarda Kur'ân'ı dinlemenin vacip olduğunu beyan ettikten sonra ikinci görüş olarak şunu zikretmektedir: "Âlimlerin geneline göre namaz dışında Kur'ân'ı dinlemek müstehâptır."⁶⁰ Ebû's- Suûd, aynı şeyi tekrar etmektedir.⁶¹

Siddik Hasan Han el- Kannevî ve Şevkânî, namaz dışında Kur'ân'ı dinlemenin müstehâp olduğu görüşünü ikinci bir mana olarak "kîle/denilmiştir" tabiriyle ifade etmektedirler.⁶²

2.7. Âyetin Müslümanlara Hitap Etmediği Görüşü

Fahreddin er- Râzî'nin, bu âyetle ilgili beşinci olarak zikrettiği görüş, söz konusu âyetin hitap ettiği kitlenin Müslümanlar değil tebliğin ilk yıllarındaki kâfirler olduğu görüşüdür. Râzî, "bu güzel ve uyumlu bir görüştür" dedikten sonra gerekçesinin şöyle detaylandırmaktadır: "bu âyetten hemen önceki âyette Cenab-ı Allah şöyle demektedir: *"Onlara bir mucize getirmediğin zaman, (ötekiler gibi) onu da derleyip getirseydin ya! derler. De ki: Ben ancak Rabbinden bana vahyolunana uyarım. Bu (Kur'an), Rabbinizden gelen basîretlerdir (kalp gözlerini açan beyanlardır); inanan bir kavim için hidâyet ve rahmettir."* Buna göre kâfirler, Hz. Peygamber'den nübüvvetinin ispatı için özel mucizeler istiyorlardı. Hz. Peygamber, kişilerin isteği doğrultusunda özel mucizeler getirmediği için de, ona: "niçin getirmedi" diye ısrar ediyorlardı. Onlara cevap olarak da Cenab-ı Allah, Hz. Peygamber'e şöyle demesini emretti: "ben bir peygamber olarak, rabbime bu konuda öneri sunamam, ben ancak Rabbinden bana vahyolunana uyarım." Daha sonra Cenab-ı Allah, Hz. Peygamber'in mucize getirmemesinin sebebi olarak elindeki Kur'ânın mucize olduğunu ve nübüvvetin ispatı için kâfi geldiğini bu sözlerle beyan etti: "Bu (Kur'ân), Rabbinizden gelen basîretlerdir (kalp gözlerini açan beyanlardır); inanan bir kavim için hidâyet ve rahmettir."

Dolayısıyla eğer biz *"Kur'ân okunduğu zaman, hemen susup onu dinleyin"* âyetinin kâfirlere hitap ettiğini kabul edersek, anlamı şu olur: "Ey kâfirler! Eğer siz Hz. Peygamber'den nübüvvetine delil olacak mucize istiyorsanız işte size Kur'ân! Onu iyi dinleyin ki içindeki fesahat, belâğatı ve mana derinliğini anlayasınız. Böylece onun büyük bir mucize ve Rabbinizden gelen basiret olduğunu göreceksiniz. Bu durumda Hz. Peygamber'den nübüvvetinin ispatı için başka bir mucizeye ihtiyacınız kalmayacaktır." Bu manaya göre, söz konusu âyet, siyâkı ve sibakına uymuş olur ve bu pasajdaki bütün âyetler bir tertip içine girer. Zira hepsi kâfirlere hitap etmiş olacaktır. Ancak eğer bu âyetin müslümanlara hitap ettiğini söylersek ve âyeti namazda konuşmaktan bahsettiğine hamledersek âyetin irtibatı siyâk ve sibâkıyla kesilir ve âyetlerin düzeni bozulur. Zira âyetin biri kâfirlere, hemen arkasındaki bir diğer âyet ise, Müslümanlara hitap etmiş olacaktır. Bu da Allah'ın kelamına yakışmaz. Bu cihette söz konusu te'vil, diğerlerden daha iyidir. Âyet bu tevil üzerinde değerlendirildiği zaman ilgili diğer tüm görüşlerin önüne geçilmiş ve ilgili görüş kalabalığı bertaraf edilmiş olur.

Râzî, bu tevilin diğerlerinden daha iyi olmasını iki vecihle beyan etmektedir:

1-Cenabı Allah, Füssilet Suresinde kâfilerin şöyle dediklerini anlatır: *"İnkâr edenler: Bu Kur'an'ı dinlemeyin, okunurken gürültü yapın. Umulur ki bastırırsınız, dediler."* Ona mukabil,

⁵⁹ Muhammed İcî, *Câmi`u'l-Beyân fi Tefsîri'l-Kur`ân*, Dâr'ul- Kutub'il- İlmiye, Beyrut, 2004, 1, 685.

⁶⁰ Beydâvî, *Envar'ut- Tenzil*, 3, 47.

⁶¹ Ebû's- Suûd, *İrşâdü'l- 'akli's-Selîm*, 3, 310.

⁶² Bk. Şevkânî, *Feth'ul- Kadir*, 2,317, Siddik Hasan Han el- Kannevî, *Feth'ul- Beyan fi Mekâsid'il- Kur'ân*, 5, 113.

burada da Kur'ân'ın i'câzını anlayabilmeleri için onlara sukût edip dinlemelerini emretmesi uygun düşmüştür.

2-Bir önceki âyette şöyle denilmiştir: *Bu (Kur'an), Rabbinizden gelen basîretlerdir (kalp gözlerini açan beyanlardır); inanan bir kavim için hidâyet ve rahmettir.*" Buna göre Kur'ân'ın inanan bir kavim için hidâyet ve rahmet olması kesin olarak ifade edilmiştir. Eğer bu âyetteki hitap müminleredir dersek o zaman "umulur ki, rahmete nâil olursunuz" cümlesi önceki âyete uymaz. Zira daha önce Kur'ân'ın hidâyet ve rahmet olması kesinliğe bağlanmışken hemen ardından gelen bu âyette umuda bağlanması bir çelişkiye sebep olur. Ancak eğer bu âyetteki hitap müminlere değil de tebliğin ilk dönemindeki kâfirlerdir dersek bu çelişki ortadan kalkmış olur. Çünkü âyet kâfirlerin susup Kur'ân'ı dinlemeleri, dolayısıyla i'câzını gördükten sonra iman edip rahmete nail olmalarını umuda bağlamış olur. Böylece önceki âyetle uyum içinde olur.⁶³

Âlûsî, bu görüşü "bazıları demişler" şeklinde nakletmekte ancak bu son tevcihe itiraz etmektedir. Ona göre, umuda bağlanmış ikinci rahmet özel rahmet olup önceki rahmetle aynı olmayabilir veya kerem sahibi birinin verdiği umut kesinlik arz edebilir. Dolayısıyla ikisinin arasında bir fark yoktur.⁶⁴

Âyetteki hitabın kâfirlere olduğunu kabul edersek o zaman "umulur ki, rahmete nâil olursunuz" cümlesindeki rahmet, onların Kur'ân'ı dinlemekle imana erişmeleri anlamında olacaktır. Eğer müslümanlara hitap ettiğine hamledersek oradaki rahmet, onu dinlemek ve gereğiyle amel etmek Suretiyle sevaba nail olmak anlamında olacaktır. Her ikisine hitap ettiğini hesaba katarsak bu durumda herkesin rahmeti kendisine göredir hükmüne varacağız.⁶⁵

2.8. Vucûp Emrinin Hz. Peygamber'in Okuyuşuna Özel Olması

Bazı âlimlere göre, Kur'ân'ı dinleme emrinin vucûbiyeti, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) okuyuşu içindir. Sahabe, Hz. Peygamber'in okuyuşunu iyi kavrasın diye onlara Hz. Peygamber'i dinlemeleri vacip olmuştur. Hz. Peygamber'den sonraki ümmetin okuyuşu için bu emir istihbabı ifade etmektedir. Kurtûbî'ye göre, bu görüş doğruluktan uzaktır. Zira âyetin sonundaki "umulur ki, rahmete nâil olursunuz" cümlesi bütün herkese hitap etmektedir. Onu tahsis etmek için delile ihtiyaç vardır. Böyle bir delil de söz konusu değildir.⁶⁶

Sıddık Hasan Han el- Kannevcî, Şevkânî'den şunu nakletmektedir: "Bazıları bu emrin sadece Hz. Peygamber'in Kur'ân okuyuşuyla ilgili olduğunu ve onun dışındakilerin okuyuşuyla alakalı olmadığını iddia etmiştir. Bu iddianın doğru bir yönü yoktur."⁶⁷

Sonuç

Araf Suresi 204. Âyeti olan: "Kur'ân okunduğu zaman, hemen susup onu dinleyin" âyetinin nüzûl sebebinin ne olduğu konusunda ulema arasında değişik fikirler ortaya atılmıştır. Hasan-ı Basrî, İbn Şihâb ez-Zührî, İbrahim en-Nehaî, Zemahşerî, Beydâvî ve Beğavî'ye göre bu âyet namazda konuşmamakla ilgili inmiştir. Bu görüşe göre, namaz dışında Kur'ân'ı dinlemek vacip değildir. Said b. Cübeyr, Atâ ve Mücahid'e göre, bu âyet sadece hutbeyi dinleme hakkında inmiştir. Bu görüş birçok müfessir tarafından tenkit edilmiştir. Zira bu âyet Mekke'de inmiş, hutbe ise Medine'de meşru' kılınmıştır. Yine Said b. Cübeyr'e nispet edilen ve İbn Kesîr, Taberî, Kurtubî ve Nesefî'nin de tercih ettiği diğer bir görüşe göre, bu âyet, hem namaz hemde hutbe esnasında susmakla ilgili inmiştir. Bunların delili ise, dinde bu iki durum dışında susmanın vacip olduğu başka bir durumun olmamasıdır. Bazı âlimlere göre, âyette geçen dinlemenin vacip olması, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) okuyuşu içindir. Hz.

⁶³ Bk. Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l- Ğayb*, 15, 439.

⁶⁴ Âlûsî, *Rûhu'l- Maânî*, 5, 140.

⁶⁵ Ebû Hayyân, *el- Bahr'ul- Muhîr*, thk: Sıdkı Muhammed Cemil, Dâr'ul- Fikir, Beyrut, 1999, 5, 261.

⁶⁶ Bk. Kurtubî, *el- Câmi' li Ahkâm'il- Kur'ân*, 7, 353.

⁶⁷ Bk. Şevkânî, *Feth'ul- Kadir*, 2, 317; Sıddık Hasan Han el- Kannevcî, *Feth'ul- Beyan fi Mekâsîd'il- Kur'ân*, 5, 113.

Peygamber'den sonraki ümmetin okumasını dinlemek müstahaptır. Bu görüşe de pek iltifat edilmemiştir.

Âlimlerin çoğuna göre bu âyet, sadece namaz kılındığı veya hutbe okunduğu zamanlara değil Kur'ân'ın okunduğu tüm zamanlara hitap etmektedir. Nüzul sebebi ne olursa olsun fark etmez. Zira lafız umûm üzerinedir. Umûm üzerine olan bir metin şer'î ve aklî bir delil olmadan tahsis edilmez. Burada tahsis edici bir delil olmadığı için lafız umûm üzerine değerlendirilir. Kısacası sebebin husûsiliğine değil, lafzın umûmiliğine bakılır. Bu görüşü savunanlar da iki kısma ayrılmıştır. Birincisi, Kur'ân okunduğu her yerde onu dinlemenin vacip olduğunu savunanlardır. Bunların dayandığı şey âyetin zahiridir. Nitekim âyetin zahiri vucûbu ifade etmektedir. Zemahşerî, Ebû's- Suûd, Âlûsî, Kannevcî, İbn Acîbe, İbn Cüzey ve Sa'dî bu kısımdandır. İkincisi ise, onu dinlemenin müstahap olduğunu ileri sürenlerdir. Ulemanın çoğu bu görüştedir. Zira eğer Kur'ân'ı okunduğu her yerde dinlemenin vacip olduğu söylenirse, insanlar zor durumda kalacaktır. Çünkü bu durumda Kur'ân'ın okunduğu her yerde herkesin işini bırakıp onu dinlemek zorunda kalacaktır. İbn'ül- Münzir, Taberî, Kurtubî ve Neseffî bu kısımdandır.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Finansman/Funding: Yazar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadığını kabul eder / The author acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Çıkar Çatışması / Competing Interests: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan eder / The author declare that have no competing interests.

KAYNAKÇA

- Âlûsî, Mahmud. *Rûhu'l- Maânî*. thk: Abdülbari Atiye, Beyrut: Dâr'ul Kutubî'l- İlmiye, 1994.
- Beğavi, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ'. *Medlim'ut- Tenzil*. thk: Abdurrezak el- Mehdî, Beyrut: Dâr'ut- Turâs'il- Arabî, 1999.
- Beydâvî, Nâsirüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed. *Envârü't- Tenzil ve Esrârü't- Te'vîl*. thk: Muhammed Abdurrahman el- Maraşlı, Beyrut: Dâr'u İhyai'l- Tauras'il- Arabî, 1997.
- Bikâî, Burhânüddîn İbrâhîm b. Ömer b. Hasen er-Rubât. *Nazm'ud- Dürer fi Tenâsüb'il- Ayâtı ve's- Suver*. thk: Abdurrezak Ğalib el- Mehdî, Beyrut: Dâr'ul- Kutub'il- İlmiye, 1995.
- Cürçânî, Seyyid Şerif. *et-Ta'rîfât*. Beyrut: Dâr'ul Kutub'il İlmiye, 2013.
- Ebû Hayyân, Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân. *el- Bahr'ul- Muhît*. thk: Sıdkı Muhammed Cemil, Beyrut: Dâr'ul- Fikir, 1999.
- Ebû's- Suûd Muhammed, *İrşâdü'l- 'aqlî's- Selîm ilâ Mezâya'l- Kitâbi'l- Kerîm*, Dâr'u İhyâ'it- Turâs'il- Arabî, Beyrut, t.y.
- Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî İbnü'l-Cevzî, *Zâd'ul- Mesîr*, thk: Abdurrezâk el- Mehdî, Dâr'ul- Kitâb'il- Arabî, Beyrut, 2001.
- Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâverdı, *en- Nüket'u ve'l- Uyûn*, thk: es- Seyyid b. Abdilmaksud, Dâr'ul- Kutub'il- İlmiye, Beyrut, t.y.
- Elmalılı Muhammed Hamdî, *Hak Dini Kur'ân Dili* (Sadeleştirilmiş). İstanbul: Çelik Yayın Evi, 1993.
- et-Tîbî, Ebû Muhammed Şerefüddîn Hüseyin b. Abdillâh b. Muhammed. *Fütûhu'l- Ğayb fi (ve)'l- Keşf 'an Kınâ'i'r- Reyb*. Dabai: Dubai Uluslararası Kur'ân Ödülü Komisyonu (Şamile Zehebiye nüshası), 2013.
- Fîrûzâbâdî, Ebû't-Tâhir Meccüddîn Muhammed b. Ya'küb b. Muhammed. *el- Kamûs'ul- Muhît*. Beyrut: Müesseset'ür- Risâle, 2005.
- İbn Acîbe, Ahmed. *el- Bahr'ul- Medîd*. thk: Ahmed Abdullah el-Kureşî, Beyrut: Dâr'ul- Kutub'il- İlmiye, 2003.

- İbn Aşûr, Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir. *et- Tahrîr ve't- Tenvîr mine't-Tefsîr*. Tunus: ed- Dâr'ut- Tunûsiye, 1984.
- İbn Atıyye, Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib b. Abdirrahmân b. Gâlib. *el-Muḥarrer'ül-Vecîz fî Tefsîr'il-Kitâb'il-'azîz*. thk: Abdusselam Abduşşafî, Beyrut: Dâr'u Kutub'il- İlmiye, 2001.
- İbn Cüzey, Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kelbî el-Gırnâtî. *et- Teshîl li Ulum'it- Tenzîl*. thk: Abdullah el- Halidî, Beyrut: Dâr'ul- Erkam b. Ebi'l- Erkam, 1995.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr. *Tefsîru'l-Kur'ân'l- Azîm*. thk: Samî b. Muhammed Selâme, Riyad: Dâr'u Taybeh, 1999.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mukrim b. Ali. *Lisânu'l-Arab*. Beyrut: Daru's-Sadr, 1993.
- İcî, Ebü'l-Meâlî Muînüddîn Muhammed b. Abdirrahmân b. Muhammed. *Câmi'u'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâr'ul- Kutub'il- İlmiye, 2004.
- İsfahânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb. *el- Müfredât fi Ğarib'il-Kur'ân*. thk: Muhammed Seyyid Geylânî, Lübnan: Dâr'ul- Mârife, t.y.
- Kannevcî, Sıddık Hasan Han. *Feth'ul- Beyan fi Mekâsıd'il- Kur'ân*. thk: Abdulah b. İbrahim el- Ensârî, Beyrut: el- Mektebet'ül- Asriye, t.y.
- Kurtubî, Ebü Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh. *el- Cami' li Ahkâm'il- Kur'ân*. thk: Ahmed el- Berdunî ve İbrahim Atfîş, Kahire: Dâr'ul- Kutub'il- Mısriye, 1964.
- Nesefî, Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd. *Medârikü't-Tenzîl ve Ḥakâ'ıku't-Te'vîl*. thk: Yusuf Ali Bedivî, Beyrut: Dar'ul- Kelim'it- Tayyib, 1998.
- Râzî, Ebü Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin. *Mefâtîhu'l-Ġayb*. Beyrut: Dâr'ut- Turâs'il- Arabî, 1999.
- Rızâ, Muhammed Reşid. *Tefsîr'ul- Menâr*. Mısır: el- Heyet'ul- Misriyet'ul- Ammeh, 1990.
- Sa'dî, Ebü Abdillâh Abdurrahmân b. Nâsır b. Abdillâh b. Nâsır. *Teysîr'ül-Kerîmi'r-Rahmân fî Tefsîri Kelâmi'l-Mennân*. thk: Abdurrahman b. Muallâ el- Luveyhik, Beyrut: Muessetu'r-Risâle, 2000.
- Şa'râvî, Muhammed Mütevellî. *el- Havâtır*, Mısır: Metâbı Ahbar'il- Yevm, 1997.
- Şevkânî, Ebü Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed. *Feth'ul- Kadir*. Dimaşk: Dâr'u İbn Kesir, 1993.
- Taberî, Ebü Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd. *Câmiu'l- Beyân fi Te'vili'l- Kur'ân*. thk: Ahmed Muhammed Şakir, Beyrut: Müessesetu'r- Risâle, 2000.
- Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed. *el-Keşşâf 'an Ḥakâ'ıki Ğavâmizi't-Tenzîl ve 'Uyûni'l-Ekâvîl fî Vücûhi't-Te'vîl'dir*. Beyrut: Daru'l- Kutubi'l- Arabî, 1986.